

PÎVANÊN EXLAQÊ LÊKOLÎNÊ¹

Werger ji farisî: Kenan SUBAŞI²

[Ez ji bo temamkirina exlaqê baş hatime hinartin.]

(Hz. Muhemmed)

Destpêk

Lêkolînên li zanîngehan, bi dahênan û rexneyên xwe yên di warê zanîn û teknolojiyê de, nîşaneyê livandina guherînên civakî û neqşên jiyânî yên di qedera civakên beşerî de ne. Li gorî vê, wisa tê hêvîkirin ku lêkolîner, divê xebatên zanistî yên biqîmet derxînin holê da ku hem tesîrê li başkirina qedera civakê bikin û hem jî civaka zanistê bikaribe ji bo pêşketina zanîne, li ser hîmên wan lêkolîneran bingehekê ava bike. Di vê navberê de, di encam û weşandina lêkolînê de, tevgerîna li gorî rêbaz û reftarên exlaqî, yek ji pêkarên sereke ya bawerîpênanîna van xebatan e. Di lêkolînê de bi zanînan nezanînan, girîngnedîtina pîvanên exlaqî, dibe sedema kêmasiya zanistîbûna wê xebata lêkolînê û her wiha pirsgirêkan di ber rêya dahênana zanistê de çêdike. Her çiqas di nêrîna yekem de, reftarên exlaqî yên di lêkolînan de bi şexs, wijdan û bawerîya mirovî re têkildar be jî dîsa heke mirov pîvana exlaqê lêkolînê û perwerdeyê binivîse û di navbera lêkolîner û civata akademî/zanîngehî de belav bike, dibe ku ji bo pêşketinê û tevgerê exlaqî ya di warê lêkolînê de, bibe bingehek.

Ji ber vê yekê, Wezaretê Zanist, Lêkolîn û Teknolojiyê (ya îranê-Edîtor) bi armanca parastina meqam û navê xwe, li jêr bi kurtî hin hîm û esasan di bin van sernavan de nîşan daye: selamet û ewlehî, pinhaniya beşdarî, tevgerîna li gorî hiqûqa madî û manewî ya lêkolîner û beşdarî, rêzgirtina li rêbaza exlaqê ya zanistê û azadiyên zanistî yên lêkolîneran, pêşîgirtina kêmxistinê û piçûkxistina

¹ Ev xebat ji aliyê *Lijneya Exlaqê Lêkolînê Ya Wezaretê Zanist, Lêkolîn û Teknolojiyê* ve hatiye amadekirin û li (دانشگاه شهید چمران آهواز) *Zanîngeha Şehîd Çomran Ahwaz* hatiye çapkirin. Di pêvekê de navên wan kesên ku di lijneyê de ne, hatiye nîşandan. منشور و موازين اخلاق. کمیته اخلاق پژوهش وزارت، Editorial، (2011)، پژوهش، دانشگاه شهید چمران آهواز علوم، تحقیقات و فناوری

² Xwendekarê bernameya Doktoraya Kurdî ye li Zanîngeha Dicleyê, Lêkolîner, Zanîngeha Mardîn Artuklu, Enstîtûya Zimanên Zindî

îtibara netewî û navnetewî, bawerîpêanîna lêkolînê û lêkolîneran, belavkirina raftarên têkildar bi lêkolînê re û bi ser de belavkirina encama lêkolînên qedirgiran, têkoşîna ji bo nîşandan û belavkirina pîvanên exlaqê lêkolînê û hwd.

Beşa Yekem: Pisporî

- 1) **Di bareyê mijara lêkolînê de xwediyê zanîneke pisporiya nûjen û hevdemî;** divê lêkolîner xwediyê hin zanînen pisporî yên nûjen û hevdemî be û mesele û kêşeyan li gorî rêbaza xwe ya zanistî, bi zanînen bingehîn û esil, hilbijêre û li ser raweste û binivîse.
- 2) **Nasyarî bi metodên guncaw ên têkildarî mijarê û şopandina wan metodan di astên cuda yên lêkolînê de;** ji bo berhevkirina daneyên biqîmet û tehlîla wan, divê lêkolîner hay ji metod û zanistin hewce hebe.

Beşa Duyem: Hilbijartina Mijara Lêkolînê

- 3) **Resenî³, îtibara zanistî û qîmeta mijara lêkolînê;** divê lêkolîner lêkolîneke wisa hilbijêre ku mijara wê resen û ji aliyê zanistê ve bi qîmet be û bi afirandina zanîneke nû an jî bi sazîkirin û pêşxistina jiyana mirovahiyê encam bibe.
- 4) **Sûdwegirtineke pak ji çavkaniyan;** lêkolîner berpirsiyar e ku mijara lêkolîna xwe bi awayekî wisa hilbijêre ku çavkaniyên aborî, demê û hêza mirovî ji bo wê sînorkirî be. Her wiha divê berjewendiyên netewî jî di rêza yekem a lêkolînê de cih bigirin.

Beşa Sêyem: Taybetiyên Şexsî yên Lêkolîneran

- 5) **Durustî⁴;** divê lêkolîner vedîtînen di nav lêkolînen xwe de, bi awayekî tam û zelal pêşkeşî civata zanistê bike ta ku bi baldarî ji hev bê cihêkirin û guhertînen di nav de bînin dîtin. Hin mînak ji durustiya lêkolîner:
 - Nîşan û olana encamên karê lêkolînê; gelo hîpotezên bingehîn ên lêkolînê tên erêkirin an na.
 - Bilêvkirineke baldar û hesas a çavkaniyan e ku di temamê maweya lêkolînê de jê sûd tê wergirtin û herwiha kesên din jî dê van çavkaniyan meraq bikin.
 - Qîmetzanîna piştevanên madî û manewî yên lêkolînê.
 - Danîna sînoren lêkolînê.
- 6) **Bêterefî⁵;** lêkolîner berpirsiyar e ku tehlîl û şîroveyên lêkolînan bêalî û bêyî ku pêşbiryar û temayulên/xumdariyên xwe, yên kesên din an jî yên sazîya ku lêkolîn ji bo wê tê kirin, nîşan bide.
- 7) **Emanetdarî;** lêkolîner berpirsiyar e ku bi rastnivîseke pak, hemû çavkanî û amûrên ku ji bo encamkirina lêkolînê bi kar aniye, binivîse. Bi vî awayî divê lêkolîner di nav agahiyên destkeftî de, para fikrên kê hebe, nîşan bide.

³ İng.: Originality

⁴ İng.: Honesty

⁵ İng.: Impartiality

- 8) **Di lêgerîna heqîqetê de wêrekî û wefadarî;** lêkolîner berpirsiyar e ku encamên derketî yên lêkolînê bêyî tirs bibêje. Her wiha bêyî tesîra fişarek an jî alîgiriyê ku dê lêkolîner ji vê encamê paqij bidêre, nişan bide.
- 9) **Şêwr, rexnepezîrî û peydakirina rêyên krîtîkê;** divê lêkolîner ji kar û nêrînên kesên din sûd wergire; ji xwedubarekirinê biparêze; di nirxandina rexneyan de divê ji bêhtengî, pozbilindî û quretîyê dûr bisekine û di pêşketina zanîne de ji zanîna heyî, rêyên krîtîkan peyda bike.
- 10) **Tevgera li gorî pêkarên demê (diyarkirina maweyê);** Divê lêkolîner encamên lêkolîna xwe di maweyeke diyarkirî de biweşîne ta ku jê mifayek bê girtin.
- Lêkolîner, bi tenê ji ber sedemên ewlehiyê, dikare weşandin û parvekirina encamên lêkolînê, bi paş de bixe.
- 11) **Di amadekirina şîrove û raporkirina lêkolînê de baldarî;** divê lêkolîner di şîrove û raporkirina lêkolînê baldarê van tiştan be:
- Divê raporkirina lêkolînê bi awayekî wisa nebe ku di nexweşî û zirara kesek an jî civatek de be, an jî wan ji holê rake.
- Divê zayend, temen, nijad, mezheb an jî nêrînên siyasî, di şewaza raporkirinê de tesîra xwe tunebin.
- Divê şewaza raporkirina encamên lêkolînê, kefîltiya hiqûqa madî û manewî ya hemû kesên di lêkolînê de bike.
- Di raporkirina lêkolînê de, divê di navbera destkeftiyên zanistî yên lêkolîner û keşfên kesên din de, sînoreke ronî, eşkere, şefaf û bêguman hebe.
- Divê di raporkirina lêkolînê de nêrîn, çareserî, delîl, palpişt, encam, destkeftî an jî endîşeyên nû hebin û her wiha divê dubarenivîsîna gotinên kesên din, listina bi gotinan, zêdenûsî, gilîgoyî, gumanbarî û mesrefa beredayî tunebin.
- Divê mîrata zanistê ya ku ji pêşiyên bo me maye, bi awayekî fermî bê nasîn.
- Divê rapor ji her cûre teasûb, dijminî, kîn û hêrs, rikkutana referansnişandanê,⁶ rezîlîkirin û wêrekiya kor, heqaret û piçûkxistina kesên din, bêedebî, mezindîtina xwe û xebata xwe, şermkirin ji endîşe û baweriyên, şermezarkirin, azar û ezîyet, sûdwergrîneke neqebûl a ji gotin û kesan, dûr be.

Beşa Çarem: Peyman û Berpirsiyariya Li Beramberî Behredaran

- 12) **Tevgerîna li gorî berjewendiyê behredaran di hemû merheleyên lêkolînê de;** lêkolîner, di pênase, peyikandin û raporkirina lêkolînê de, li beramberî behredaran (lêkolîner bixwe, xwedî û sermayedarên lêkolînê, beşdar, civata zanistê û lêkoler, muxatab, rêvebir û behredarên din, şîrikên lêkolînê, mirov, civat û sazî) berpirsiyar e û divê xalên zeîf ên lêkolînê, hemahengiya agahiyan, sînor û astengên lêkolînê û zirarên madî bi wan bide zanîn.

⁶ Rikkutana referansnişandanê: yanî di bîdestxistina berjewendiyên xwe û civakî de, xwe ji jêgirtinên hin zanyaran – yên ji aliyê devdora zanistê ve kêrhatî- sînorkirin e. (Wergêr-KS)

- Lêkolîner li beramberî birêvebirî û sûdwergirtina ji çavkaniyan (çavkaniyên iqtisadî, însanî û teknîkî) ku sermayedarên lêkolînê ji bo wan tedarik kirine, berpirsiyar e û nikare li gor serê xwe xerc bike, bi tenê bi qasî ku bikare lêkolîna xwe bibe serî, dikare xerc bike.
 - Destûra lêkolîner tune, tenê ji bo xebateke serbixwe, ji du deran alîkariya madî bigire. Her çiqas li gorî hesab û berjewendiya wan her du deran jî be.
 - Divê lêkolîner, ji bo standina pereyan a ji berpirsiyarên lêkolînê, encama xas a lêkolînê veneşêre an jî raporên cuda nenivîsîne da ku der barê encamên lêkolînê de gumanbariyê çê neke û serê xwîneran tevlihev neke.
- 13) Heke tez an jî pêşnûmayên lêkolînan, li zanîngehekê hatibe çêkirin û kuta bûbe, di vî şertî de hemû gotarên ku ji wan tezên pisporî, doktora û pêşnûmayên lêkolînan tên wergirtin û tên weşandin, lazim e ku navê zanîngehê jî li ser hebe.

Beşa Pêncem: Hiqûqa Beşdaran

Beşdar ji van pêk tî: beşdarên însanî⁷, ajal, giya û eşya.

Beşdarên Însanî:

- 14) **Nasandina guncaw**⁸; etîka lêkolînên zanistî li lêkolîneran ferz dike ku ew xwe bi beşdaran bidin nasîn û der barê xwe de agahiyên durust bidin beşdaran.
- 15) **Dazanînen di serî de**⁹; lêkolîner ji wê yekê berpirsiyar e ku der barê cûreyên pirsan, asta hestyariya van pirsan û tesîrên wan ên mûhtemel de beşdaran, di serî de agahdar bike.
- 16) **Destûra agahdarkirinê û azadî**¹⁰; divê lêkolîner destûra agahdarkirinê ya beşdaran binpê neke û dema ku hewce kir, bikaranîna agahiyan ji bo gihiştina armanc û rêbazan, wek di rewşên xeter, astengî, felaket û arîzeyên mûhtemel ên lêkolînê de, dîsa divê bi destûr û biryara beşdaran be. Divê beşdar azadane, ne ku bi rêya zorê tevî lêkolînê bibe û di wan şertên ku lêkolîn dikeve nav xetereyê de, bêyî ku mirov sergêjî û astengî ji bo beşdar derxîne, divê mirov fersendên guncaw ji bo xwevekişandinê bide wan. Bi vî hawî lêkolîner, berpirsiyar e ku faydeyên xuyanî yên lêkolînê, di warê mijara lêkolînê û belavkirina agahiyan de bi zelalî vebêje (yanî di lêkolînê de, divê faydeyên êşkere ji bo civakê hebin û divê teqez ji bo kesan û civatê hîç cûre ziyar û zirar tunebin).
- 17) **Parastina pinhaniya(mehremiyet) şexsî**¹¹ **ya kesan**¹²; mafê lêkolîner tune ku bêyî destûra beşdaran, tevî pinhaniya şexsî ya wan bibe.

⁷Beşdarên Însanî; Ew kes in ku di lêkolînê de yan bi beşdariyê rasterast an jî bi agahiyên der barê xwe de (bi rêya goftûgo, pirsname, azmûn û hwd.) şîrkati dîkin, dibin beşdar.

⁸îng.: Proper identification

⁹îng.: Clear outset

¹⁰îng.: Free and informed consent

¹¹îng.: Privacy

¹²Tiştê ku wek şexsî tê binavkirin ew e ku kesek bikaribe bi qasî ku tê xuyan bê lêkolîn. Pinhaniya şexsî jî tê wê maneyê ku kesek xwedî heq e li ser tiştê mehremiyet û pinhaniya wî ya teqez an jî qismî hebe û her wiha yên din jî berpirsiyar in ku li hemberî vê pinhaniyê rêz bigirin.

- Divê lêkolîner ji bo pinhaniya şexsî ya kesan rêzdar be û ji bo bidestxistina agahiyên taybet ên beşdarên rêya zorê bi kar neyîne û ji vî tiştî dûr bisekine.
 - Di bikaranîna agahiyên têkildarî beşdarên de, lêkolîner berpirs e ku bi tenê ji bo armancên lêkolînê bi kar bîne û divê xwe ji bikaranîna ji bo meqsedên dîtir û di şertên din de, xwe ji vê yekê dûr bigire. Berî şertên xwezayî yên der barê bikaranîneke nû ya wan agahiyan de, heqê destûrê yê wî şexsî, ji bo agahiyên der barê xwe de heye. Li gorî van şertan divê di lêkolînê de şexsê beşdar neyê nasîn û heke bê nasîn, divê ew dane neyên bikaranîn.
- 18) Razdarî û veşartîmayîna¹³ beşdarên di lêkolînê de;** dema ku lêkolîner hindek razên kesan an jî saziyan bi dest xist, divê xwe ji îfşakirin û belavkirina wan razan dûr bigire. Bi heman şiklî dema ku kesekî encamên lêkolînekê xwend, divê pê nehese ka beşdar kî ne. Lewra divê lêkolîner di lêkolînê de bi tu hawî, rêyek an jî nîşaneyek ji bo nasîna beşdarên bi cih neke. Bi vî hawî ji bo her agahiya der barê beşdarên a ku di destê lêkolîner de ye, divê lêkolîner soz bide ku dê tu wextî îfşa neke.
- 19) Selamet, ewlehî¹⁴ û asayîşa beşdarên¹⁵ di lêkolînê de;** lêkolîner berpirs e ku hay ji selameti û asayîşa bedenî û zêhnî ya beşdarên hebe û her wiha divê lêkolîner, berî her tiştî, ji bo bergiriya xetereyêke mûhtemel, amadekariya her tiştên hewce bike.
- Heke zirar û ziyaneke derî aqil hebe, berjewendiya civatê yan jî pêşketina zanistê, nikare bibe sedema guhertina biryardayîna beşdarên an jî astengiya bikaranîna îrade û qirarên wan bixwe.
 - Heke bê zanîn ku kesekî ji bo lêkolînê ne musaîd e, divê neyê pejirandin.
 - Wextê ku armancên lêkolînê, zorê bide kesên ku ji bo azmûnê hatine hilbijartin, divê ew beşdarên hilbijartî, pêşî hêjahiyên ayende yên lêkolînê bîne ber çavên xwe.
 - Ji bo berxwedan û parastina vê komê ya li hemberî xetereyên di nav xebatê de, divê heya ku pêkan bû fişar û xetereyên mûhtemel bèn kêmkirin.
- 20) Ajel;** dema ku lêkolîner, ji bo lêkolînên zanistî, ji ajelan sûd wergire, divê di nav çarçoveya qaîdeyên lêkolînê de çavdêriya xwe bike û li gorî wan tev bigire. Bi vî hawî divê hay ji van xalên jêrîn jî hebe:
- Divê lêkolîner di warê lêkolînê de li ser ajelan palpiştên têr û tije peyda bike.
 - Destûra lêkolîner tune ku fişar, êş, stres û zirarê bide ajelan.
 - Lêkolîner berpirs e ku hay ji krîter û standardên diyarkirî yên navenda vekolînê ya li ser ajelan (wek cihê vekolînê, tendurustî, dereceya germahiyê, di peyikandina azmûnê de kêmkirina êşkêşiyê) hebe û li gorî wan tev bigire.
- 21) Giya;** destûra lêkolîner tune ku di lêkolînê de –tu dixwazî bila di şêwaza lêkolînê de hebe an jî tunebe- zirar û ziyane bigihîne giyayan.

¹³ îng.: Confidentiality

¹⁴ îng.: Safety

¹⁵ Welfare of the Respondents

Pir zelal e ku her cûre destekariya li ser heyata giyayan, divê bi awayekî qenaetkar û li gorî faydeya wê ya ji bo civata beşerî, pêk were.

- Lêkolîner berpirs e ku ji bo parastina qada jiyane, hay ji plan û bernameyên siyasî û civakî –netewî an navnetewî- krîter û standardên diyarkirî hebe û li gorî wan hereket bike.
- 22) Parastina eşya, sened û belgename, kevnare û kelûpelên herêmî;** lêkolîner berpirs e ku di xirecira lêkolîne de hay ji krîter û standardên diyarkirî yê ji bo bikaranîna eşyayên kevnare û xwendina sened û belgenameyên qedîm, hebe û divê di vê hingameyê de zirar û ziyaneke negihîne wan.
- Lêkolîner di her şertî de bi parastina selametiya qada jiyane berpirsiyar e.
- 23) Ravekirina şewaza tevgerîne ya di meseleyên exlaqî de;** lêkolîner berpirs e ku di temame raporkirin û nivîsandina lêkolîne, gotarê, tezê û hwd. de bi awayekî zelal û eşkere, her gav şewaza tevgerîne ya di meseleyên exlaqî de, bîne bîra xwe.

Beşa Şeşem: Reftarên Xerab ên Di Lêkolîne De

- 24) Lihevanî¹⁶;** ji wan tiştan pêk tê: nivîsandina mijarên derîrastiyê, nişandana dane an jî encamên çêkirî bi awayekî ku ji encamên azmûneke rast hatibin der, nivîsîna li gorî nêrîn û keşfên şexsî. Mînak:
- Nişandayîna encamên çêkirî bi awayekî ku wek encamên azmûneke rast bin an jî ji bernameyekê derçûbin.
 - Cîbicîkirina encamên lêkolînekê di şûna encamên lêkolîneke din de.
- 25) Pêleyîstin/Texrîfkirin¹⁷;** ji pêleyîstin û texrîfkirinê qesd ew e ku qeyd û encamên lêkolînekê bi awayekî wisa tê girtin ku bi bendên lêkolîne, bi amûr û alavan û bi prosesa berhevkirina daneyan tê lîstin an jî dane tê guhertin û jêbirin. Bi vî hawî encama lêkolîne li gorî armancên bi dilê mirov çêdibin. Mînak:
- Ji bo bidestxistina encamên ku di gotarê de hatine dayîn, nişandayîna astên azmûnê yan jî nişandayîna şewazên çewt ên analîzan.
 - Bi rêya azmûnên qaşo çêbûyî û mîrandinan, pêlîstina encamên destkeftî.
 - Jêbirina qismek ji daneyan û encamên azmûnkirî an jî jêbirina analîzên şênber e ku nişandayîna wan, dudilîyê ji bo encamên destkeftî çêdike.
 - Bi rêya sûdwegirtina ji hin bernameyan (software), çêkirina guherînen berbiçav ên şiklî an jî grafikî.
 - Xemilandin û xweşnişandan¹⁸ an jî bi mezinkirina tiştên biçûk, veşartina armancên rasteqîn û mezintir.
- 26) Întîhal/Diziya zanistê¹⁹;** ji veguhastina fikr û gotinên nêzîk ên nivîskarên din pêk tê. Di vegotina nêrîn û mînakdayîne de lihevçûneke yek bi yek bi xebatên din re an jî bêyî tu nişaneke jêderî, fikr, şewaz, encam û peyvên kesên din, wek yê xwe hesibandin.

¹⁶ing.: Fabrication

¹⁷ing.: Falsification

¹⁸ing.: Juicy Quotes

¹⁹ing.: Plagiarism

- Li gorî qaîdeyên bingehîn ên vî warî, bêyî tu destûrgirtinê, wergerandina berhemek bi temamî an jî beşek ji wê berhemê û danasîna wê berhemê bi awayekî ku lêkolîneke wî ya zanistî ya resen be.
- 27) Îcareya zanistê;** qesd ji îcareya zanistê ew e ku lêkolîner di şûna ku bixwe bi lêkolîne re bipelike, ji bo xebata lêkolîne kesekî din îcare dike û bixwe jî her çiqas tu hewlek nedabe jî piştî ku kar bê qedandin, hin tiştan lê zêde dike an jî diguherîne û paşê wek ku ew xebitîbe, li ser navê xwe diweşîne.
- 28) Nakokiya berjewendiyê²⁰;** di şert û mercên diyarkirî de yek ji armancên sereke ya biryardayîna xebatê, peyman a bi lêkolîner a bi beşdarî re ye. Duyemîn berjewendiyê herî xurt jî tiştên wek madî, rûmeta ferdî, rûmeta zanîgehî, navdarî û hwd. in.
- Divê nivîskarê gotarê berjewendiyên hemû kesên têkildar bi awayekî ewle û durist binirxîne û divê her cûre nakokiyên berjewendiyê yên ku ji ber kesên têkildar derdiçin, di metnê yan jî pêşekiya gotarê de bi awayekî zelal bê vegotin.
 - Divê nivîskar çavkaniyên ku ji bo mesrefên lêkolîne û nivîsîna gotarê hatine dayîn, bi awayekî zelal bide nasîn û divê peyman di navbera wî û sponsorê wî de, di gotarê de bi tu hawî nebe sedema vegotinên nakokiya berjewendiyên.

Beşa Heftem: Jêgir

- 29) Referans û jêgir²¹ ji çavkaniyên ku jê sûd hatine wergirtin;** sûdwergirtina ji berhemên kesên din²² çî bi awayekî rasterast be çî jî ne rasterast be, lêkolîner berpirs e ku wan kesan referans nîşan bide.
- Dema ku mirov ji gotin an jî nivîsên lêkolînerêkî, rasterast sûd wergirt, divê li gorî standartên diyarkirî yên veguhastinên rasterast²³ bê hereketkirin.
 - Di gotar an jî nivîsîna lêkolîna xwe de, heke mirov ji şikl, tablo û anketên berhevkerî, yanî ji xebateke berhevkarî sûd wergirt, divê mirov wek referans metna esil nîşan bide û veguhêzer jî pirtûka berhevkarîyê nîşan bide.
- 30) Ravekirin²⁴ û îzahkirin;** Dema ku lêkolîner bi gotin û peyvên xwe wateya sereke ya metnê an jî nêrîna nivîskarê metnê, rave an jî şirove kir û vê yekê jî neqil kir, mecbûr e ku çavkaniya bingehîn wek referans nîşan bide.

²⁰ İng.: Conflict of Interest

²¹ İng.: Citation

²² Nîşandan: Ew cihê ku bi awayekî taybet jê sûd hatiye wergirtin referans bal bi wê cihî ve ye. Li gorî rê û rêbazên diyarkirî, berhemên ku di nav vê yekê de cih digirin kêm û zêde ji van tiştan pêk tên: pirtûk, kovar, rojname, raporên salane, îstatîstîk, hukmên dadî, şerh, weşanên spesîfik, peyman, pêşgotin, sertîfîka, rojnivîsk, nêrînen pîsporî, hevpeyvîn, rûniştinên zanistî, tablo/çarçove, grafîk, nexşe, lewhayên biçûkkirî, film, wêne, bernamêyên televîzyonê û radyoyê, konferans, malperên înternetê, bernamêyên vekirî/online, webblog, posteyên elektronîkî û hwd.

²³ Hinek ji van standartên diyarkirî yên veguhastinên rasterast ên girîng ev in: dema ku mirov ji metnekê rasterast wergirt, divê di nav du dunikan “ ” de bê nîşandan, di serî de divê mirov bi kurtî çavkaniyê bide nasîn û jêgira xwe rêzek ji nivîsa beriya wê cuda bike û pûntoyên jêgirtinê jî ji nivîsa normal biçûktir bike.

²⁴ Ravekirin (Paraphrasing), mirov heman fikrê bi alikariya peyvên hemwate bine ziman, hevokan bi hevokasaziyê nû saz bike, guherînen qismî di peyvî de çê bike, hin tiştan zêde derxe pêş çav, dibe ravekirina wê fikrê. Îcar jêgirtineke bi vî şiklî be jî dîsa divê teqez çavkaniya wê bê nîşandan.

- 31) **Referansnîşandana çavkaniyên hêja**; kovara ku jê sûd bê wergirtin, malpera ku dê gotar jê bê wergirtin û nivîskarê gotarê bixwe, divê ewle û hêja be. Divê ji çavkaniyên gumanbar an jî ji aliyê zanistê ve nehêja, sûd neyê wergirtin an jî wek referans neyê nîşandan.
- 32) **Li gorî standardên navnetewî, referansnîşandan û jêgirtina guncaw**; yek ji standardan ew e ku nivîskar divê di referansnîşandanê de ji pirtûkeke di warê xwe de naskirî,²⁵ sûd wergire.
- Di sûdwergirtina ji çavkanî û berhemên elektronîkî de jî divê li gorî rêgezên pîvanên exlaqî yên çavkanî û berhemên çapkirî, bê hereketkirin.

Beşa Heştem: Berpirsiyarî û Xwedîtiya Entellektûelî²⁶ ya Lêkolîna Encambûyî

- 33) **Mercên nivîskariya lêkolînê**; kesê ku nivîskarê lêkolînê be an jî yek ji nivîskaran be (di plansaziya lêkolînê, gotar, pirtûk û hwd. de) divê herî kêrhatî ji van xalên jêrîn tê de hebe:
1. Bi qasî pareke meqbûl, di van her sê xalan de serkeftî be: a) Nîşandana nêrînekê di lêkolînê de an jî bikaribe plansaziya nîrxandinekê bike. b) Bikaribe daneyan berhev bike. c) Bikaribe analîz û şiroveyê bike.
 2. Berî nivîsandina gotarê û danîna bingeha wê an jî di prosesa tekûzkirinê de, bi qasî ku bikaribe ji aliyê naveroka zanistî ve bigihe encamekê, xwedî plan û sêwirîn be.
 3. Herî dawî bikaribe gotarekê binirxîne û tekûztir bike.
- Kesê ku di lêkolînê de xwediyê keda herî zêde ye, wek nivîskarê yekem tê qebûlkirin.
 - Navên hemû kesên ku di nivîsandina gotarê de xwedî ked in, divê wek nivîskar di gotarê de bînin nîşandan, serbayêser heke şîrkatiya wan kesan bi wê navend û tîma lêkolînê re, bi çî sedemî dibe bila bibe, qut bûbe jî divê dîsa ew wek nivîskar bînin nîşandan.
 - Divê mirov ji wê yekê dûr be ku (kesek an jî kesên ku bi tu awayî di wî warî de, ne xwediyê gotinê bin) wek nivîskarê rûmetê bê nîşandan an jî navê (kesek an jî kesên ku di wî warî de layiq, mahir û xwedîgotin bin) bê veşartin û neyê nîşandan.
- 34) **Berpirsiyariya nivîskarên gotarê ya der barê naveroka wê de**; divê hemû nivîskar xalên jêrîn ku der barê berpirsiyariya naveroka gotarê de ne, bipejirînin:
1. Guncawbûna mijarên di gotarê de.
 2. Şopandina rêberên exlaqî di lêkolînê de.
- Navên ku dê di gotarê de bînin rêzkirin, divê li gorî keda her nivîskarekî ya di nivîsandina gotarê de û her wiha li gorî asta afirîneriya wî ya di xebatê de bê nîşandan, ne ku li gorî meqam û raboriya kesan.
- 35) **Berpirsiyariyên nivîskarê berpirs²⁷**; nivîskarê berpirs ew kes e ku berpirsiyariya koma lêkolînê û ewlehiya temamê lêkolînê qebûl kiriye û bi vî hawî di şûna nivîskarên heyî de, berpirsiyariya nivîsandin û bersivandina xalên şêlû û îtirazên heyî yên di warê gotarê de û her wiha

²⁵ îng.: Bibliography

²⁶ îng.: Intellectual property

²⁷ îng.: Corresponding author

agahdarkirina nivîskarên din bi name û nêrînên girîng û sererastkirina têkiliyên di navbera wan de, girtiye ser milê xwe.

- 36) **Spasguzarî**²⁸; navê hemû kesên ku di pêkanîna lêkolînê de cih girtine û yên ku alîkarî beşandine lêkolînê, lêbelê li gorî pîvanan di nav listeya nivîskaran de tunebe, di beşa spasguzariyê de, divê navê wan û beşdariya wan a di xebatê de, bê vegotin û nivîsandin.
- Kesê ku bersiva çend pirsiyarên qada pisporiyê ya lêkolîner dabe, divê hêvî neke ku navê wî jî di nav nivîskaran de bê nîşandan, lê divê spasguzariya wî bê kirin.
 - Heke bi kesekî bê şewirîn û piştî vê şewrê, seyra lêkolînê biguhere û bi saya pêşniyarên wî, encamên girîng bîn bidestxistin, divê navê wî bêyî tu astengekê, wek nivîskarê gotarê an jî rapora lêkolînê bê nîşandan.
- 37) Têkilîdanîna nelirê (sexte) ya bi sazî, navend an jî koma azmûnger re ku tu roleke wan di lêkolîna eleqedar de an jî karûbarê pişeyî yê nivîskar de tunebe, ne tiştêkî destûrî ye.
- 38) Hin gotar hene ku ji tezên pisporî û doktorayê tîn derxistin, di van gotaran de divê bi rêzê navê xwendekar, mamosteyê(n) rêber û mamosteyê(n) şewirmend bê nivîsandin.
- 39) Di her şert û mercî de divê mamosteyê rêber an jî şewirmendê lêkolînê, rastî û şaşiyên di naveroka lêkolînê de, nîşan bide û bibersivîne. Dixwazî bila rasterast beşdarî lêkolînê bibe, dixwazî bila bi delîlên mezin, bi nêrînên rêkûpêk ên li ser lêkolînê û encamên wê ve têkildar nebe.
- Heke lêkolîner bêyî tu guman û endîşeyê, tenê ji bo agahdarkirina mamosteyê rêber û şewirmendê koma lêkolînê, rabe xebatê li ser navê wan biweşîne, berpirsiyarî hemû li ser milê lêkolîner bixwe ye. Piştî vê yekê, divê mamosteyê rêber û şewirmendê koma lêkolînê, di nav gavên qanûnî de û wextekî pir lez de agahdariya raya giştî bike.

Beşa Nehem: Pîvanên Sereke yê Weşanê

- 40) **Çap û belavkirina dawî**; lekolîner berpirs e ku di hemû astên lêkolînê de, keşf û dozînen lêkolînê, rêbazên xebata lêkolînê, ji bo berhevkarî û analîza wan, bi awayekî zelal, şefaf, sade, watedar²⁹ û ji bo îstifadekirina kesên din, çap bike û belav bike.
- 41) **Şandina paralel/pevdemî**; destûra wê yekê tune ku di heman demê de mirov gotarekê ji bo nirxandin û belavkirinê bişîne du an jî çend kovarên çapkirî û elektronîkî.
- 42) **Şandina dubare/jinûve**³⁰; jê re destûr tune ku mirov gotareke weşiyayî ya di weşaneke çapkirî an jî elektronîkî de, ji nû ve ji bo nirxandin û weşanê ji weşaneke din re bişîne.
- Heke nivîskarê gotarekê, gotara xwe ji bo weşanê şandibe weşaneke û paşê biryara xwe biguherîne û ji bo ku gotara xwe ji bo weşaneke din bişîne, divê di serî de, jêgerîn û devjêberdana xwe, bi awayekî nivîskî, ji weşana yekem re bişîne û wan agahdar bike. Ev kar, herî kêr divê berî pejirandina gotarê ya ji bo çapê ya weşana yekem, bê kirin.

²⁸ îng.: Acknowledgement

²⁹ îng.: Meaningful

³⁰ îng.: Duplicate submission

- Heke encamên lêkolînekê di konferanseke zanistî de, bi awayekî kurte, di nav gotarên wê konferansê de weşiyabe, ji bo nirxandin û weşanê, şandina wê gotarê bi halê tam ji bo kovareke din, ne asteng e.
- 43) **Weşana hevdubarekirî³¹**; destûr ji bo lêkolîner tune ku bi awayekî hindik, daneyên gotara xwe ya berê biguherîne û di gotara xwe ya nû de bi awayekî nû bişîne çapê.
- Heke pir hewce be, nivîskar di gotarên xwe yê duym û paşê de, dikarin dubare beşek ji hêman û rêbazên xwe yê gotara pêşîn binivîsin. Lêbelê di her rewşê de lazim e ku qala çavkaniya berê bikin.
- 44) **Weşana parçeyî³²**; di şûna ku encamên lêkolînekê, di gotarekê de bi awayekî yekpare bê weşandin, destûr ji bo lêkolîner tune ku wan encaman, di çend beşên cuda û çend gotarên serbixwe de, bide çapkirin.

Bîbliyografya

- آرامش، کیارش (1388) پیش نویس راهنمای کشوری اخلاق در انتشار آثار پژوهشی علوم پزشکی، معاونت تحقیقات و فناوری وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی.
- تابعی، سیدضیاءالدین؛ محمودیان، فرزاد (1386) اخلاق در پژوهشگری، فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، سال دوم، شماره های 1 و 2.
- توکلی، محمد جواد (1388) اقتصاد پژوهش؛ آسیبشناسی معادلات اقتصادی حاکم بر بازار پژوهش، سال اول، شماره دوم.
- حقشناس، محمد؛ زاکری، سید محمد حسین (1387) جستجوی مفاهیم اخلاق زیست محیطی در آموزه ها اسلامی، فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، سال سوم، شماره 1 و 2.
- حکیم باشی، حسن (1384) آسیبشناسی مقاله نویسی و پژوهش در مطبوعات دینی، فصلنامه پژوهش و حوزه، شماره 24.
- خاکی صدیق، علی (1389) مقدمه ای بر اخلاق پژوهش و اخلاق نویسندگی، چاپ اول، انتشارات دانشگاه صنعتی خواجه نصیرالدین طوسی، تهران.

³¹ İng.: Overlapping publication

³² İng.: Partial publication

- خالقی، نرگس (1387) اخلاق پژوهش در حوزه علوم اجتماعی، فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، سال سوم، شماره 1 و 2.
- شریفی، احمد حسین (1388) اخلاق پژوهشگران: بحثی درباره‌ی نقش پارسایی در پژوهش، پژوهش سال اول، شماره دوم.
- شعبانی ورکی، بختیار (1385) منطق پژوهش در علوم تربیتی و اجتماعی: جهتگیری نوین، چاپ اول، انتشارات به نشر، مشهد.
- عابدی سروستانی، احمد؛ شاه‌ولی، منصور (1388) نقش ترویج کشاورزی در ارتقاء اخلاق زیست محیطی کشاورزان، فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، سال چهارم، شماره‌های 1 و 2.
- عزیزی، فریدون؛ اعتمادی، آرش (1384) تعهدات اخلاق نویسندگان مقالات، مجله پژوهش در پزشکی، سال 29، شماره 2.
- فراستخواه، مقسود (1385) اخلاق علمی رمز ارتقای آموزش عالی، فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، شماره 1.
- فرامرز قراملکی، احد (1383) خاستگاه اخلاق پژوهش، آینده میراث، دوره‌ی جدید، شماره 27.
- فلیک، اووه (1387) در آمدی بر تحقیق کیفی، ترجمه‌ی هادی جلیلی، چاپ اول، نشر نی، تهران.
- قانعی، مصطفی و همکاران (1387) مدیریت اجرایی اخلاق در پژوهش های علوم پزشکی: نتایج یک کارگاه، مجله اخلاق و تاریخ پزشکی، 1 (1): 5-16.
- گال، مردیت؛ بورگ، والتر؛ گال، جويس (1384) روش های تحقیق کمی و کیفی در علوم تربیتی و روانشناسی، ترجمه احمد رضا نصر و همکاران، جلد اول، چاپ دوم، انتشارات سمت، تهران.
- لشکریلوکی، مجتبی (1387) چارچوب تدوین ارزشها و اخلاق حرفه‌ای پژوهش های علمی و فناوری، فصلنامه‌ی

اخلاق در علوم و فناوری، سال سوم، شماره های 1 و 2.

- مبشر، مینا؛ موسوی، فاطمه؛ نخعی، نوزر؛ شیبانی، وحید (1385) بررسی رعایت اخلاق در پژوهش بر حیوانات آزمایشگاهی به روش کیفی، فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، پیوست شماره 1.
- محمودی، علی (1386) نگرش فلسفی بر اخلاق در پژوهش، فصلنامه دانشگاه اسلامی، سال یازدهم، شماره 4.
- و داهیر، ابوعلی؛ فرهود، داریوش؛ قاضی طباطبایی، محمد، توسلی، غلامعباس (1387) معیارهای رفتار اخلاق در انجام کار عملی (تاملی بر جامعه‌شناسی اخلاق در علم - فن آوری مرتن و رزنیك)، فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، سال سوم، شماره‌های 3 و 4.

- Boulton, M., Brown, N., Lewis, G., & Webster, A. (2004). Implementing the ESRC Research Ethics Frame-work: The Case for Research Ethics Committees: York: SATSU, University of York and School of Social Sciences and Law, Oxford Brookes University.
www.gold.ac.uk/media/ESRC_Re_Ethics_Frame_tcm6-11291.pdf
- Buchanan, E. A., & Hvizdak, E. E. (2009). Online survey tools: Ethical and methodologi Ethics, 4(2), 37-48.
- Chakladar, A., Eckstein, S., & White, S. M. (2011). Paper use in research ethics applications and study conduct. Clinical Medicine, Journal of the Royal College of Physicians, 11(1), 44-47.
- Chaudhury, Neelam and Kumar, Nandini K. (2006) Ethical Guidelines For Biomedical Research on Human Participants, Indian Council of Medical Research, New Delhi, Published by: Director-General, New Delhi 110 029, www.icmr.nic.in
- Connolly, Paul (2003) Ethical Principles for Researching Vulnerable Groups, University of Ulster, Commissioned by the Office of the rience in Human Research Ethics. Journal of Academic Ethics, 7(1), 27-31.
- Davey, K. G. (2009). Reflections on My Experience in Human Research Ethics. Journal of Academic Ethics, 7(1), 27-31.
- Ferguson, K., Masur, S., Olson, L., Ramirez, J., Robyn, E., & Schmalig, K. (2007). Enhancing the culture of research ethics on university campuses. Journal of Academic Ethics, 5(2), 189-198.

- Guidelines for Ethical Research in Australian Indigenous Studies, Published by the Australian Institute of Aboriginal and Torres Strait Islander Studies, (2011) www.aiatsis.gov.au
- Hebert, P.C., & Fergusson, D. A. (2010). Are we keeping research participants safe enough? *Canadian Medical Association Journal*, 182(10), E428.
- Horner, J., & Minifie, F. D. (2011). Research (RCR)- Historical and Ethics I: Responsible Conduct of Research (RCR)—Historical and Contemporary Issues Pertaining to Human and Animal Experimentation. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 54(1), S303.
- Januszewski, A., Nichols, R., & Yeaman, A. R. J. (2001). Philosophy, methodology and research ethics. *TechTrends*, 45(1), 24-27.
- Macfarlane, B., & Saitoh, Y. (2008). Research Ethics in Japanese Higher Education: Faculty Attitudes and Cultural Mediation. *Journal of Academic Ethics*, 6(3), 181-195.
- Paul, H. (2009). Research ethics review: Do it once and do it well. *CMAJ: Canadian Medical Association Journal*, 180(6), 597.

Pêvek:

LIJNEYA EXLAQÊ LÊKOLÎNÊ YA WEZARETA ZANIST, LÊKOLÎN Û TEKNOLOJİYÊ	
Nav û Paşnav	Navnas, Zanîngeh û Sazî
(Dr. Muzaffer Sherifi) دکتەر مۆظفر شەریفی	Serokê Bernamerêzî û Siyasetguzariya Lêkolînê li Wezareta Zanistê
(Dr. Bakhtyar Shabani Wurki) دکتەر بختیار شەبانی وركی	Berpîrsê lêkolîn û teknîkê yê zanîngeha Fîrdews Meşhed
(Dr. Hamid Riza Mumini) دکتەر حمیدرضا مومنی	Berpîrsê lêkolîn û teknîkê yê zanîngeha Irak
(Dr. Ahmad Parsian) دکتەر احمد پارسیان	Endamê lijneya zanistî yê zanîngeha Tehran
(Dr. Simin Husainian) دکتەر سیمین حسینیان	Berpîrsa lêkolîn û teknîkê ya zanîngeha El-Zehra(s)
(Dr. Muhamad Mahdi Dahqan) دکتەر محمد مهدی دهقان	Mudîrê giştî yê bernamerêzî û lêkolînê yê zanîngeha Tehran
(Dr. Ali Riza Zrasondi) دکتەر علیرضا زراسوندی	Berpîrsê lêkolîn û teknîkê yê zanîngeha Şehîd Çomran Ahwaz
(Dr. Shahbaz Nia) دکتەر شهبازی نیا	Endamê lijneya zanistî yê zanîngeha Terbiyeyî Muderris
(Dr. Piman Salihi) دکتەر پیمان صالحی	Berpîrsê lêkolîn û teknîkê yê zanîngeha Şehîd Beheştî
(Dr. Ahd Framorz Qramolki) دکتەر احد فرامرز قرامولکی	Endamê lijneya zanistî yê zanîngeha Tehran
(Dr. Mohdi) دکتەر موحدی	Mudîrê karûbarê lêkolînê yê zanîngeha Sanati Şerîf
(Leila Falah Nijad) لایلا فلاح نژاد	Pispora berpîrs a wezareta zanist, lêkolîn û teknolojîyê